

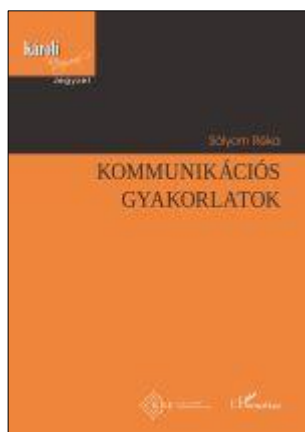
Sólyom Réka

Kommunikációs gyakorlatok (H. Tomesz Tímea)

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM. L'HARMATTAN KIADÓ. BUDAPEST. 2020.

119 OLDAL

Tudatos pedagógiai kommunikáció

Nem lehet nem kommunikálni – olvashatjuk a kommunikáció egyik jól ismert axiómáját Sólyom Réka *Kommunikációs gyakorlatok* című kötetének fűlszövegében. A kommunikációnál nincs alapvetőbb, hiszen mindenféle viselkedésnek van kommunikatív értéke, van jelentősége, üzenete. Meg sem kell szólalnunk, mozdulnunk ahhoz, hogy a másiktól valamilyen reakciót váltsunk ki, és jelzéseink sokszor nem is tudatosak. Vannak azonban kommunikációs helyzetek, amikor a siker eléréséhez, az eredményességhez nem elegendő az ösztönös közlés, kommunikációnknak tudatosnak, mondanivalónknak előkészítettnek kell lennie. Ehhez kínál segítséget a kötet.

A 2020-ban megjelent könyvet, amely átdolgozott változata a 2014-es első kiadásnak, kommunikációs tartalmú egyetemi kurzusokhoz, valamint az anyanyelvi kritériumvizsgára való főkészüléshez ajánlja a szerző. A kommunikációs tankönyveknek, tréninggyakorlatok gyűjteményének rendkívül széles ugyan a kínálata, jelen kötet mégis hiánypótlónak tekinthető, hiszen struktúrájában kifejezetten a szemeszter rendjéhez igazodik: az Előszót követően 12 fejezetre tagolódik, 12 oktatási hétre kínál feldolgozandó tananyagot. Az egyes fejezetek felépítése is kifejezetten a didaktikai célokhoz igazodik, hiszen a szerző mindegyik elején meghatározza a tanítási célokat, illetve rövid leírását adja a fejlesztendő kompetenciáknak, majd kijelölve a tárgyalt témakör elméleti keretét, szakirodalmi forrásokra támaszkodva összefoglalja a legfontosabb terminusokat. Mindegyik fejezethez kapcsolódnak gyakorlatok, amelyek támogatják a készségfejlesztést, segítik a tudatos kommunikáció kialakítását. A fejezetek ilyen jellegű strukturálása mindenképpen hasznos, hiszen a kommunikációs kompetencia három összetevőjének – készségek-képességek, kommunikációs ismeretek, illetve a kommunikációs viselkedést támogató, kísérő attitűdök – mindegyikére kellő figyelmet fordít. Szőke-Milinte Enikő (2017) hívja fel a figyelmet arra, hogy bár egy jól megválasztott gyakorlat során nem csupán a készségek-képességek fejlődnek, hanem a gyakorlatot végzők érzelmei, attitűdjei is, sőt amennyiben a gyakorlat feldolgozására, a reflexiókra is kellő időt szánnak, a kommunikációs ismeretek is bővíthetnek, a tapasztalatok azt mutatják, hogy ez utóbbi többnyire elmarad. Elméleti háttérismeret (tudatosítás) nélkül a gyakorlatok élményt, egyszeri útmutatást kínálnak csupán, nem pedig valamennyi, hasonló kommunikációs helyzetben alkalmazható tudást. A valódi fejlesztéshez tehát

elengedhetetlenek a tudásbeli komponenskészletek is (ismeretek, szabályok, elméletek), amelyek a viselkedés értelmezését segítik. A kommunikációs kompetencia fejlesztése így nem merül ki a különböző helyzetgyakorlatok elvégzésében, mint ahogyan a kommunikációs ismeretek átadása, az elméletek megtanulása sem célravezető önmagában. A fejlesztés akkor lehet eredményes, ha a kommunikáció működését (rendszerét, funkcióját) képes bemutatni: olyan komplex szituációkat teremt, amelyekben a résztvevők tapasztalatokat gyűjtenek, megfigyelhetik saját hozzáállásukat, a megfigyelések alapján megfogalmazhatják legfontosabb felismeréseiket, és hasonló helyzetekben újból kipróbálhatják a tapasztaltakat, tanultakat. A hallgató tehát felfedező, intuitív módon szerez ismereteket, elemez, alkot szabályokat. Sólyom Réka könyve ehhez megfelelő alapot biztosít.

A gyakorlatok összeállítása, az ezekhez kapcsolódó háttérismeretek rendezett bemutatása több év munkájának, tapasztalatainak az eredménye, ehhez a kiindulópontot a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karán tarott, kommunikációs témakörökhöz kapcsolódó kurzusok adták. Minden fejezet végén találunk olvasmányjegyzéket is, amely a további elmélyülést, felkészülést segítheti, vagy esetleg egy-egy referátumhoz adhat jó kiindulópontot.

A kötet első fejezete – elsősorban Griffin (2003) munkájára, valamint a Palo Alto-i iskola kutatásaira támaszkodva – a kommunikáció definiálási lehetőségeit, alaptételeinek vázlatos áttekintését kínálja. Lényegre törő összefoglalást kap az olvasó a kommunikációs kompetencia összetevőiről, amely a kommunikációs készségfejlesztés alapfogalmának, kiindulópontjának tekinthető. A hallgatók nyilván rendelkeznek már előismeretekkel a fogalom fejlődését, jelentéskörének az alakulását illetően – erre érdemes lett volna utalni a szerzőnek is (nyelvi kompetencia, kommunikatív kompetencia, kommunikációs kompetencia). A definícióalkotáshoz, egy fogalom jelentéskörének a körülhatárolásához mindig nehéz hatékony gyakorlatokat kapcsolni, a fejezet végén azonban erre is látunk jó példát.

A második fejezet Róka Jolán (2002), illetve a Fercsik–Raátz-szerzőpáros (2006) munkájára támaszkodva szemléletes, jól áttekinthető leírását adja a kommunikáció formáinak. A választott gyakorlatok ezúttal is kifejezetten az ismeretek elmélyülését, a kommunikációs készségek hatékony fejlesztését szolgálják, hiszen változatos munkaformákat (egyéni, páros, csoportmunka) alkalmaznak.

A következő fejezet lényegében szorosan kapcsolódik az elsőhöz, hiszen a kommunikáció fogalmának alakulását, különböző megközelítési lehetőségeit, modellezéseit veszi számba. Talán ez az egyik leglényegesebb kérdése a kommunikációs készségfejlesztésnek, hiszen az oktató, a köznevelésben pedig a pedagógus nem egyszerűen ismereteket ad át, hanem szemléletet is alakít. Az egyes kommunikációs tankönyvekben – ahogyan arra Tolcsvai Nagy Gábor (2020) és Jánk István (2020) is rámutat – régóta a legkorábbi, tranzakciós iskola kommunikációértelmezése az uralkodó, tehát jobbra Shannon 1949-es kibernetikai modelljével vagy Jakobson 1961-es nyelvi kommunikációs modelljével szemléltetik a kommunikáció működését. Ezek a modellek vizuálisan is jól ábrázolhatók, ez talán a legfőbb érv lehet a tankönyvi leírás mellett. A szerző a didaktikai szempontokat is szem előtt tartva jól áttekinthető módon, időrendben mutatja be az egyes – leginkább korai – modelleket, rajzos ábrákkal is illusztrálva. Napjaink kommunikációs kultúrája – főként az internet, illetve a mobilkommunikációs eszközök megjelenésének köszönhetően – jelentősen átalakult a korai

modellekben bemutatottakhoz képest, és erre a gyakorlatok kiválóan rávilágítanak, továbbá egyúttal lehetőséget kínálnak akár egy önálló modell megalkotásához is (36. oldal, 4. feladat).

A negyedik fejezet a kommunikáció egyik legizgalmasabb és egyben leginkább kutatott területét mutatja be: a nem verbális kommunikáció funkcióit, eszközeit veszi számba. Bepillantást nyújt a nem verbális jelek kutatási hagyományába, valamint eligazít a különböző csoportosítási lehetőségek között.

A közösségi meghatározottság nem csupán az embert jellemzi. Az állatok ugyanúgy közösségekben élnek, és a közösség működtetéséhez nekik is szükségük van kommunikációra. A jeladás, a jelek vételének képessége nem csupán az emberre, az állatokra is jellemző. Ezt a területet tárja fel az ötödik fejezet. A gyakorlatok az állati és az emberi közlés hasonlóságaira és különbségeire világítanak rá.

Ugyancsak izgalmas, interdiszciplináris területe a kommunikációnak a genderjellemzők feltárása. A szociolingvisztika előtérbe kerülésével és a gendernyelvészet megjelenésével az utóbbi évtizedekben megszorodtak a társadalmi nem és a nyelvhasználat kapcsolatára irányuló vizsgálatok, amelyek igazolták a nemek által használt kommunikációs formákban megnyilvánuló különbségeket. A genderkommunikációs kutatások nemcsak a diskurzusban megnyilvánuló nyelvi, nyelvhasználati eltérésekre mutatnak rá, hanem ezek gyökereire is különféle nézőpontokból: a kulturális antropológia, a szociológia, az anatómia, a demográfia, a vallás felől közelítve (Huszár 2009). Sólyom Réka szól a téma általános megközelítési, vizsgálati lehetőségeiről, kitér a nemzetközi kutatások fontosabb megállapításainak az ismertetésére, valamint bemutatja a két nem kommunikációjának szociolingvisztikai jellegű következményeit (53–58). Ezúttal is értékes, többféle kommunikációs készség (például kognitív, személyes, szociális) fejlesztésére is alkalmas gyakorlatokat kapcsol a szerző az elméleti összefoglalóhoz.

A hetedik fejezet az internetes kommunikáció jellegzetességeit villantja fel. Az internet megjelenése, valamint a különböző mobilkommunikációs eszközök teljesen átalakították a kommunikációs kultúránkat. Hatással vannak az információszerzésre, a tájékozódásra, a kapcsolattartásra, a szórakozásra, valamint a nyelvhasználatra, a nyelvi viselkedésre is. A pedagógia szempontjából is fontos területet mutat be a fejezet. Szól röviden a téma kutatástörténeti kérdéseiről, majd felveti a digitális kommunikációval kapcsolatos aggályokat, és nagyon röviden kitér a nyelvhasználati jellemzők változásaira is. A jelenség mára megkerülhetetlen volta miatt érdemes lett volna az előnyökre is rávilágítani, igaz, a válogatott gyakorlatok elvégzésével erre is lehetőség nyílik.

A kommunikációs hatékonyság napjainkban különösen felértékelődött, boldogulásunk fokmérője lett. Az egyén belső problémáinak feltárása, megoldása, a személyközi kapcsolatok alakítása, intézmények, cégek sikeres működése, társadalmi szintű problémák kezelése egyaránt azon múlik, milyen a helyzetfelismerésünk, mennyire hatékonyan tudjuk saját elképzeléseinket érvényesíteni, és hogyan reagálunk a megterhelő kommunikációs helyzetekre (kritika vagy dicséret megfogalmazása, kérés közlése vagy éppen visszautasítása). Ezekhez ad támpontot a kötet nyolcadik és kilencedik fejezete, ezúttal is változatos helyzetgyakorlatokkal segítve a résztvevők tapasztalatszerzését és élményalapúvá téve a tanulást. A nyolcadik fejezet a figyelmi és az önértékesítési jártasságokat fejleszti, a kilencedik pedig ehhez szorosan kapcsolódva a különböző konfliktushelyzetek során szükséges készségeket helyezi előtérbe.

A tizedik és a tizenegyedik fejezet ugyancsak összefonódik: a kommunikációs helyzet típusok közül a tömegkommunikációt járja körbe. Először a téma történeti, általános elméleti keretét jelöli ki (94–96), majd pedig egy – a pedagógia szempontjából szintén hasznos – speciális területet emel ki, a média meggyőző-manipulatív technikáit vizsgálja. A feladatok inspirálóak, jól illeszkednek a jelenleg iskolapadban ülő netgeneráció elvárásaihoz is.

A kötet a kultúraközi kommunikáció témakörével zárul. A kultúra definíciójából kiindulva szól a kommunikáció és a kultúra összekapcsolódásáról, valamint bemutatja az ismertebb kultúramodelleket, amelyek célja a kultúrák összetettségének és megismerhetőségének a szemléltetése. A korábbiakhoz hasonlóan ez is olyan témakör, amelynek nem csupán a hétköznapi életben lehet relevanciája, az oktatásban is kiemelten fontos. Az oktatás valamennyi szintjét és színterét a tanulók kulturális és szubkulturális heterogenitása jellemzi, az osztálytermi kommunikáció tehát a legtöbb esetben kultúraközi kommunikáció. Az eltérő kulturális és szubkulturális háttérrel rendelkezők kommunikációjában a kontextus teljes ismeretének hiánya megértési nehézségekhez vezet, még akkor is, ha az elsődleges kulturális alapkódot – a nyelvet – ismerik. A fejezetben foglaltak, kifejezetten pedig a témához kapcsolódó gyakorlatok jó iránymutatást adnak, kiválóan támogatják az interkulturális kommunikációs helyzetekben szükséges készségek fejlesztését.

A kommunikációs kompetencia fejlesztésekor fontos, hogy a kompetencia mindhárom összetevőjére – készségekre-képességekre, kommunikációs ismeretekre, illetve a kommunikációs viselkedést támogató, kísérő attitűdökre – kellő figyelmet fordítsunk. Ekkor válik ugyanis a fejlesztés tudatossá, ekkor válhat eredményessé. Sólyom Réka könyve ehhez kitűnő alapot ad. Az egységes szerkezetben íródott tizenkét fejezet olyan kommunikációs témákat dolgoz fel, amelyek a hétköznapi életben és a pedagógiai szituációkban egyaránt relevánsak. A tudományosan megalapozott, széles körű műveltségi keretbe ágyazott alapozó ismereteket minden egységben olyan feladatokkal egészíti ki a szerző, amelyek könnyen taníthatóvá és elsajátíthatóvá teszik az ismereteket, támogatják a készségek, az érzelmek, az attitűdök fejlődését.

Irodalom

- Fercsik Erzsébet – Raácz Judit 2006. *Kommunikáció és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Griffin, Em 2003. *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Harmat Kiadó. Budapest.
- Huszár Ágnes 2009. *Bevezetés a gendernyelvészetbe: Miben különbözik és miben egyezik a férfiak és a nők nyelvhasználata és kommunikációja?* Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Jánk István 2020. Az OFI tankönyvek oktatásnyelvészeti vonatkozásairól. In: Lőrincz Gábor – Domonkosi, Ágnes (szerk.) *Stílus – variativitás – műfordítás: Köszöntő kötet Lőrincz Julianna 70. születésnapjára*. Selye János Egyetem Tanárképző Kar. Komárom, Szlovákia. 151–162
- Róka Jolán 2002. *Kommunikációtan. Fejezetek a kommunikáció elméletéből és gyakorlatából*. Századvég Kiadó. Budapest.
- Szőke-Milinte Enikő 2017. Kommunikációs kompetencia – kommunikációs ismeretek. In: Szőke-Milinte Enikő (szerk.) *A kommunikációs kompetencia fejlesztése a különböző korcsoportokban*. Hungarovox Kiadó. Budapest. 22–38.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2020. Átadás vagy közös értelemképzés. Két kommunikációs modell az iskolában és a kultúrában. In: Ludányi Zsófia – Domonkosi Ágnes – Jánk István (szerk.) *A nyelv perspektívája az oktatásban*. Líceum Kiadó. Eger. 13–26.

H. Tomesz, Tímea: Conscious pedagogical communication

Az írás szerzőjéről

H. Tomesz Tímea

főiskolai docens
Eszterházy Károly Egyetem
Bölcsészettudományi és Művészeti Kar, Eger
tomesz.timea[kukac]uni-eszterhazy.hu